

СУТНІСТЬ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

© 2014 ГОЛІКОВ І. В.

УДК 364.144+330.59

Голіков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека

У статті показано сутність та еволюцію поняття економічна безпека. З'ясовано, що поняття «економічна безпека» оснований на базі визначень та принципів «безпеки». У результаті розвитку постіндустріального суспільства та ускладнення соціальних, державних відносин цей термін було адаптовано до економічного напрямку. Встановлено, що під економічною безпекою сьогодні розуміється стан, у якому такі складові, як фінансова, інформаційна, соціально-економічна, інституційно-правова, техніко-технологічна, інтелектуально-кадрова, силова та екологічна діяльність знаходиться у стані «відсутності небезпеки», «збереження», «захисту від загроз», «захищеності», «надійності», «стабільності», «спокою», «незалежності», «в допустимих межах». При цьому діє система запобігання або зменшення впливу загроз у контрольованих умовах. Виявлено, що економічна безпека – це динамічна складова економіки, що адаптується до вимог свого часу. Теперішній етап розвитку держави вимагає для забезпечення економічної безпеки врахування специфічних, адресних особливостей об'єкта дослідження (наприклад, галузь) в умовах появи негативних явищ з ризиками невизначеності й ризику. Перспективою подальших досліджень є проектування новітніх систем економічної безпеки з урахуванням історичних основ та сучасних тенденцій розвитку економічних відносин.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, історія розвитку поняття економічна безпека, види економічної безпеки

Табл.: 1. Бібл.: 37.

Голіков Іван Володимирович – кандидат технічних наук, доцент, доцент, кафедри обліку та економічного аналізу, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (вул. Нікольська, 24, Миколаїв, 54030, Україна)

Email: holikov@gmail.com

УДК 330.1: 338.2

UDC 330.1: 338.2

Голіков І. В. Сущность и эволюция понятия экономической безопасности

Holikov I. V. Essence and evolution of the economic security notion

В статье показаны суть и эволюция понятия «экономическая безопасность». Показано, что понятие «экономическая безопасность» основывается на ряде определений и принципов «безопасности». Установлено, что в результате развития постиндустриального общества и усложнения социальных, государственных отношений это понятие было использовано в экономическом направлении. Определено, что под экономической безопасностью в настоящее время понимается состояние, в котором такие составляющие, как финансовая, информационная, социально-экономическая, институционально-правовая, технико-технологическая, интеллектуально-кадровая, силовая и экологическая деятельность находятся в состоянии «отсутствия опасности», «сохранности», «защиты от угроз», «защищенности», «надежности», «стабильности», «покоя», «независимости», «в допустимых пределах». При этом действует система предотвращения или уменьшения воздействия угроз в контролируемых условиях. Выведено, что экономическая безопасность – это динамическая составляющая экономики, которая адаптируется к требованиям своего времени. Настоящий этап развития государства требует для обеспечения экономической безопасности учёта специфических, адресных особенностей объекта исследования (например, отрасль) в условиях появления негативных явлений неопределённости и риска. Перспективой дальнейших исследований является проектирование новейших систем экономической безопасности с учётом исторических основ и современных тенденций развития экономических отношений.

The article shows the essence and evolution of the economic security notion. It shows that the «economic security» notion is based on a number of definitions and principles of «security». It establishes that in the result of development of the post-industrial society and complication of social and state relations, this notion was used with economic orientation. It shows that nowadays economic security is understood as the state, in which such components as financial, information, socio-economic, institutional and legal, technical and technological, intellectual and personnel, power and ecological activity are in the states of «absence of threat», «safety», «protection from threats», «protection», «reliability», «stability», «rest», «independence» and «within acceptable bounds». Moreover, there is a system of prevention or reduction of impact of threats under controlled conditions. The article shows that economic security is a dynamic component of the economy, which adapts to the needs of the time. The current stage of the state development requires taking into account specific and address specific features of the object of study (for example, branch) for ensuring economic security under conditions of appearance of negative phenomena of uncertainty and risk. The prospect of further studies is developing new systems of economic security with consideration of historical grounds and modern tendencies of development of economic relations.

Key words: security, economic security, history of development of the economic security notion, types of economic security

Tabl.: 1. Bibl.: 37.

Holikov Ivan V. – Candidate of Sciences (Engineering), Associate Professor, Associate Professor, Department of Accounting and Economic Analysis, Mykolaiv National University Sukhomlynskiy (vul. Nikolska, 24, Mykolaiv, 54030, Ukraine)

Email: holikov@gmail.com

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность, история развития понятия экономической безопасности, виды экономической безопасности

Табл.: 1. Библ.: 37.

Голіков Іван Володимирович – кандидат технических наук, доцент, доцент, кафедра учета и экономического анализа, Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского (ул. Никольская, 24, Николаев, 54030, Украина)

Email: holikov@gmail.com

Постановка проблеми. Національна економіка в останній час підпадає під вплив негативних явищ, що являють собою загрозу економічній безпеці держави та лежать у площині фінансової, інформаційної, соціально-економічної, інституційно-правової, техніко-технологічної, інтелектуально-кадрової, силової та екологічної діяльності суспільства. Система національної економічної безпеки повинна враховувати кризові явища, їх складові, які можуть негативно сказатись на стані об'єктів економічної безпеки національної економіки. Важливим завданням сьогодення є встановлення змістовного наповнення категорії економічна безпека з урахуванням сучасного економічного середовища, яке динамічно розвивається в умовах невизначеності та підвищених ризиків, будуються нові відношення між об'єктами та суб'єктами господарювання у напрямках економічної безпеки їх діяльності. Тому проблема визначення сутності й змісту категорії економічна безпека на сучасному етапі розвитку економіки є актуальною. Таким чином, розвиток теоретичних основ економічної безпеки та побудова на цій основі сучасних підходів до її оцінки має важливе прикладне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливу роль у становленні теоретичних засад економічної безпеки відіграли праці вітчизняних та зарубіжних вчених економістів, таких як: Л. І. Абалкін [1], О. В. Ареф'єва [2], А. І. Барановський [3], І. Ф. Білько [4], К. С. Горячева [7], М. П. Денисенко [13], Ф. І. Євдокімов [14], М. М. Єрмошенко [15], Я. А. Жаліло [11], В. І. Мунтіян [22], А. І. Сухоруков [30], Л. Г. Шемаєва [32], В. Т. Шлемко [34] та ін. Аналіз робіт даних авторів показує, що економічна безпека – це стан об'єкта дослідження, при якому його складові (науково-технологічна, інтелектуальна, кадрова, соціальна, організаційно-управлінська, фінансова, інвестиційна, правова, екологічна, інформаційна, силова, ринкова, інтерфейсна, ресурсна, виробнича, енергетична, демографічна, продовольча, макроекономічна та зовнішньоекономічна) знаходяться у допустимих межах. У той же час визначення економічної безпеки пов'язано з виникненням двох типів труднощів. По-перше, існує складність визначення економічної безпеки об'єкта дослідження з урахуванням особливостей його функціонування, по-друге, національній економіці притаманні риси невизначеності та ризику, що спричиняє відхилення стану економічної безпеки від запланованого. Зазначені вище труднощі у певній мірі знижують рівень економічної безпеки та вимагають подальших досліджень.

Мета роботи полягає у проведенні аналізу еволюції і виявлення сутності поняття економічної безпеки та визначенні її змісту в умовах функціонування сучасної економічної системи.

Основні результати дослідження. Для встановлення сутності категорії «економічна безпека» необхідно звернутися до фундаментують джерел та думок провідних науковців, які створювали основу тлумачення суті та складової насиченості цього поняття. Для розуміння сутності та націленості визначення термінології необхідно проаналізувати історію її виникнення, уточнити зміст понять, зрозуміти місце категорії, що досліджується, у понятійному апараті теорії економічної безпеки. Дослідження у цьому контексті базується на принципах генезису та розвитку науки про безпеку. Це можливо за умов використання історичного ме-

тоду, методу термінологічного аналізу та операціоналізації понять.

Розуміння економічної безпеки фактично виникло з появою держави та входить до складової національних інтересів, так, можна стверджувати, що перші згадки про доцільність підтримки безпеки в економічному контексті наведені ще в основоположній праці Платона «Політея». У цій видатній роботі доведено, що ідеальною вважається держава, де є достаток, а не надлишок. Однак при появі надлишкових потреб суспільство обов'язково стикається з негараздами, включаючи війни, що робить із «здорової держави» «державу, що лихоманить» [12]. Аналізуючи наукову працю цього філософа, можна дійти висновку, що кризові явища виникають у зв'язку з бажанням суспільства споживати та володіти предметами розкоші, яких немає у природних ресурсах країни. Для цього необхідні завоювання нових територій, отримання бажаних ресурсів, які задовольняють надмірні потреби. Таким чином, Платон запропонував стан ідеальної держави, яка знаходиться в економічній безпеці.

У країнах Західної Європи концепція економічної безпеки формувалась на базі усвідомлення поняття «безпека», яке з'явилося наприкінці XII століття і трактувалось як стан відсутності або нейтралізації загроз, небезпеки, а також створення умов та соціальних інститутів, що його забезпечують [24]. Історичним документом, який засвідчує живання цього терміну, є словник Робера, який датується 1190 роком. У цьому документі безпека розумілась як «спокійний стан духу людини, захищеність від будь-якої небезпеки». Однак у цьому значенні термін не ввійшов у лексику народів Західної Європи міцно і до XVII століття використовувався рідко. У XVII – XVIII століттях у багатьох країнах утверджується точка зору, що держава головною метою має загальне благо та безпеку. Тому термін «безпека» у той час набуває нового значення: стан, ситуація спокою, що виникає у результаті відсутності реальної небезпеки, а також наявності матеріальних, економічних, політичних умов, відповідних органів та організацій, що сприяють створенню такої ситуації [25]. На думку С. М. Шкарлет [33] та С. Кравченко [19], категорія «безпека» у слов'янському суспільстві з'явилася в середині XV ст. як реакція на загарбницькі посягання Золотої Орди. У XVII ст. це поняття вже відносять до державних і загальнодержавних [6; 9; 24]. У серпні 1881 р. в царській Росії було прийнято «Положення про заходи щодо охорони державного порядку і громадського спокою», де вперше визначено поняття громадської безпеки [21].

На сучасному етапі розвитку економічних відносин термін «безпека» розуміється як складне поняття, що містить різні його тлумачення. В «Енциклопедії економічної безпеки» зазначається, що безпека – це властивість будь-якої системи, що виражається у здатності предмета, явища чи процесу зберігати свої основні характеристики, сутнісні параметри під час патологічних, руйнівних впливів [35]. У суспільних науках поняття «безпека» – задоволення таких потреб як існування, цілісність, незалежність, спокій та розвиток [9]. У працях багатьох вчених, насамперед, категорія безпека ототожнюється із поняттям захищеності. Наприклад, Є. Крихтіна зазначає, що у загальному розумінні безпека – це «стан захищеності найбільш важливих інтересів особистості, суспільства та держави від загроз» [29]. Словник

В. Даля трактує безпеку як «відсутність небезпеки, збереження, надійність» [8]. Словник С. Ожегова визначає безпеку як «стан, при якому не загрожує небезпека, тобто є захист від небезпеки» [26]. Є. Олейніков та О. Омелянович вважають, що безпека – це стан і тенденції розвитку захищеності життєво важливих інтересів соціуму і його структур від внутрішніх і зовнішніх загроз [27; 28].

З позицією перелічених авторів згодна П. Нікіфорова, яка зазначає, що безпека – це поняття, яке стосується усіх сторін життя і діяльності людини та означає певний стан суспільства, при якому немає будь-яких загроз [23]. Безпека – це певний об'єктивний стан, заснований на відсутності загрози, відчутний суб'єктивно через одиниці чи угруповання. Під безпекою розуміють також стан без загрози, стан спокою, впевненості, або «стан психічний чи правовий, в якому особа має відчуття впевненості, опори в іншій особі, чи у відрегульованій юридично системі; протилежність загрози» [20]. О. Гетьман і В. Шаповал вважають, що безпека є специфічною сукупністю умов діяльності. Знаходиться в безпеці означає – знаходиться в безпечних умовах, контрольованих підприємством у процесі своєї діяльності (у процесі самореалізації) [6].

М. Войнаренко та О. Яременко зазначають, що безпека – це такий стан суб'єкта господарювання, при якому ефективно функціонують механізми запобігання або зменшення впливу загроз стабільності розвитку та функціонування [5]. Більш комплексно категорію безпека охарактеризував В. Щербина [36]. Він вважає, що безпека – комплексне поняття, до якого входять системи інформаційно-аналітичного моніторингу, попереджувальна, профілактична, система поточних та прогнозованих заходів з аналізом можливості нейтралізації негативних наслідків. Сутність безпеки, на його думку, втілена у визначенні такого стану суб'єкта, за якого ймовірність змін, властивих цьому суб'єкту, якостей і параметрів зовнішнього середовища негативно не впливає або впливає у допустимих межах на результати його діяльності.

Аналізуючи поняття безпеки, Л. Коженювські [20] виділяють такі стани: об'єктивний стан безпеки (наявність чи відсутність загрози) у загальному вимірі, місцевому чи індивідуальному; відчуття безпеки (свідомість існування, відсутності чи можливості протидії небезпеці) у визначенні загальному, місцевому чи індивідуальному.

Таким чином, категорія безпека авторами розуміється, як «стан», ключовими характеристиками при визначенні безпеки є терміни «відсутність небезпеки», «збереження», «захист від небезпеки (загроз)», «захищеність», «надійність», «стабільність», «спокій», «незалежність», «допустимі межі», «механізм запобігання або зменшення впливу загроз», «безпечні та контрольовані умови».

Розглядаючи категорію «економічна безпека», необхідно відзначити, що вона вперше була введена до вжитку у зв'язку з введенням іншого терміну «національна безпека». Концепція національної безпеки як філософії досягнення стійкого стану держави пов'язана з подіями, які називали в історії як Вестфальський мир, в ході яких концепція суверенної держави стала основою нового міжнародного порядку [32; 37]. Найбільш ранні згадки про концепцію національної безпеки відносяться до 1790, які були зроблені в Єльському університеті. Історично поняття національна

безпека включало в себе політичну, військову та економічну сфери.

Із загостренням в ХХ столітті кризових явищ, як у світовій, так і національних економіках країн світу, посилилася увага до питань економічної безпеки держави та її складових галузей. Зокрема, в процесі пошуку кардинальних рішень, здатних вивести американську економіку з глибокої економічної кризи 1929 – 1933 рр., президентом США Ф. Рузвельтом вперше було застосовано поняття «економічна безпека». У 1934 році створено Комітет з економічної безпеки, метою якого була нормалізація і стабілізація економічної та соціальної ситуації в державі.

Концепція національної безпеки стала офіційним основоположним принципом міжнародної політики в Сполучених Штатах в 1947 році, коли 26 липня 1947 президентом Гаррі Труменом був підписаний «Акт про національну безпеку» [37]. Під час знаходження на посту президента Сполучених Штатів Білл Клінтон створив Національний економічний комітет для розробки та провадження заходів з підтримки національної економічної безпеки. Однак повноцінна наукова складова поняття економічної безпеки, як частини національної безпеки в той час, в США так і не сформувалася.

Дещо інша ситуація з економічною безпекою склалася в Європейському Союзі, де термін «економічна безпека» має два позначення. Перше позначення відноситься до позиції Європейського Союзу у світовій економічній системі. Європейський Союз відзначає важливість європейської інтеграції в конкурентному процесі глобалізації світової економіки. Найбільшою офіційною організацією, що займається комплексними питаннями, у тому числі економічної безпеки в Європі є організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЕ). Вона об'єднує 56 країн, які розташовані у Європі, Центральній Азії та Північній Америці. З 1973 по 1975 року проводилися «Наради з безпеки і співробітництва в Європі», які названі згодом «Гельсінські угоди» та створені з ініціативи СРСР і соціалістичних держав Європи. У ході проведених форумів були прийняті заходи із зміцнення економічної безпеки в Європі. Серед учасників налічувалося 33 європейських держав, США і Канади. Нарада проводилася в три етапи з 1973 по 1975 роки і завершилася підписанням Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі.

З 1977 по 2010 роки проводилася низка зустрічей, в результаті яких були підписані такі документи, як: Паризька хартія для нової Європи, Договір про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЕ), прийнята спільна декларація 22 держав (членів НАТО і ОВД), Хартія європейської безпеки, угода про адаптацію ДЗЗСЕ, підсумкова Політична декларація і модернізований Віденський документ щодо заходів довіри як основа для подальшої роботи.

Із 80-х рр. ХХ ст. розпочалася широкомасштабна наукова розробка категорії «безпека» установами провідних країн світу, найбільш відомі з яких Лондонський інститут стратегічних досліджень, Стокгольмський інститут досліджень безпеки, а в 90-х рр. ця проблема зацікавила й вітчизняних авторів [10; 11; 22; 34].

Перші українські праці з цієї проблеми були опубліковані на зламі 1993 – 1994 років. Поняття національної безпеки ввійшло в нормативні документи і зайняло відповідне

місце в політичних дискусіях з економічних питань [6; 9; 24]. У 1997 р. було прийнято Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. На початку XXI ст. особливо активно розвиваються процеси інтернаціоналізації та глобалізації національних економік. Інтенсифікація цих процесів привела до появи якісно нового економічного середовища функціонування галузей держави, до ключових характеристик яких слід віднести значний динамізм економічних міждержавних відносин, високий ступінь невизначеності дій учасників, якісну й кількісну мінливість параметрів економічного простору, перманентну появу локальних і глобальних криз, ієрархічність і багатовекторність впливів, загроз тощо.

Ускладнення економічних умов функціонування, зростання невизначеності економічного середовища, параметри якого постійно змінюються, привели до усвідомлення науковим суспільством необхідності забезпечення простору їх економічної діяльності. Для реакції на загрози економічній безпеці у світі спостерігається формування новітніх самостійних наукових напрямів: екосистейта (економічна безпека держави) та екосекента (економічна безпека підприємства) [4].

У результаті розгляду важливих етапів історії розвитку категорії економічна безпека, місця економічної безпеки в системі безпеки світової та національної економіки автором запропоновано таке (табл. 1).

Таблиця 1

Важливі етапи історії розвитку категорії економічна безпека

Назва етапу	Мета етапу
Прийняття першого нормативно-правового акту з питань безпеки – закону «Про національну безпеку» (США, 1934 р.) та створення Федерального комітету з економічної безпеки	Збереження економічної самостійності країни; підвищення рівня якості життя населення через забезпечення економічної безпеки громадян та держави загалом
Створення міжнародних асоціацій забезпечення міжнародної економічної безпеки розвинених країн світу (1940 – 1950 рр.)	Зміцнення безпеки світового господарства економіки та окремих держав через недопущення енергетичної кризи
Прийняття країнами Західної Європи Стратегії економічного методу забезпечення національної безпеки (1973 – 1975 рр.)	Розробка комплексу заходів із забезпечення сталого розвитку економіки створенням механізму протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам країнам Європи
Декларування принципів міжнародної економічної безпеки ООН	Необхідність забезпечення комплексного підходу до вирішення багатьох взаємопов'язаних міжнародних проблем та стосунків
Зміна курсу країн колишнього Радянського Союзу на формування ринкової системи господарювання (1991 р.)	Демократизація суспільства, подолання соціальної напруги, забезпечення політичних змін, становлення ринкової економіки, покращення рівня життя населення
Прийняття країнами колишнього Радянського Союзу державних нормативно-правових актів з питань забезпечення національної економічної безпеки (1993 – 1994 рр.)	Формування механізму забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз
Прийняття програмно-цільових документів із забезпечення національної безпеки України (1997 р.)	Формування сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємництва і реалізації права на підприємницьку діяльність; забезпечення демократизації суспільства, поліпшення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища

Висновок. У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що поняття «економічна безпека» основана на базі визначень та принципів «безпеки». У результаті розвитку постіндустріального суспільства та ускладнення соціальних, державних відносин цей термін було адаптовано до економічного напрямку. На даний час під економічною безпекою розуміється стан, у якому такі складові як фінансова, інформаційна, соціально-економічна, інституційно-правова, техніко-технологічна, інтелектуально-кадрова, силова та екологічна діяльність знаходиться у стані «відсутності небезпеки», «збереження», «захисту від загроз», «захищеності», «надійності», «стабільності», «спокою», «незалежності», «у допустимих межах». При цьому діє система запобігання або зменшення впливу загроз у контрольованих умовах.

Виходячи з дослідження виявлено, що економічна безпека – це динамічна складова економіки, що адаптується до вимог свого часу. Теперішній етап розвитку держави вимагає для забезпечення економічної безпеки врахування специфічних, адресних особливостей об'єкта дослідження (наприклад, галузь) в умовах появи негативних явищ з ризиками невизначеності й ризику, що спричиняє відхилення стану економічної безпеки від запланованого.

Перспективи подальших досліджень. Сучасний стан економіки взагалі та її галузей, зокрема, потребує проектування новітніх систем економічної безпеки з урахуванням історичних основ та сучасних тенденцій розвитку економічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение. / Абалкин Л. // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 4–13.
2. Арєф'єва О. В., Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 170 с.,
3. Барановський О. І. Фінансова безпека. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
4. Бинько И., Шлемко В. Как обеспечить экономическую безопасность Украины // Всеукраинские ведомости. – 1997. – №138(810). – С. 3–8.
5. Войнаренко М. Управління економічною безпекою підприємств на основі оцінки відхилень порогових показників / М. Войнаренко, О. Яременко // Економіст. – 2008. – №12. – С. 60–63.
6. Гетьман О. О. Економічна діагностика: навчальний посібник / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.
7. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки // Економіст. – 2003. – №8. – С. 65–67.
8. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов) Изд. «Цитадель», М., 1998 г. OCR Палек, 1998 г.
9. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №7 (37). – С. 143–153.
10. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
11. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти / Я. А. Жаліло. – К.: Сатсанга, 2001. – 224 с.
12. Платон. Собрание сочинений : в 3 т. / Платон. – М., 1971. – Т. 3 (1).
13. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: Монографія / О. А. Кириченко, М. П. Денисенко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев, С. А. Єрохін, О. І. Захаров, П. Я. Пригунов та ін. – К.: ІМБ Університету економіки та права «КРОК», 2010 – 412 с.
14. Євдокімов Ф. І., Мізіна О. В., Бородіна О. О. Узагальнююча оцінка фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства // Наукові праці ДонНТУ.– 2002.– №47.– С. 6–12.
15. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози стратегія забезпечення. – Київ, нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.,
16. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти / Я. А. Жаліло. – К.: Сатсанга, 2001. – 224 с.
17. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Я. А. Жаліло // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 12–16.
18. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Національний інститут проблем міжнародної безпеки; За ред. А. І. Сухорукова. – К., 2003. – 64 с.
19. Кравченко С. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки України / С. Кравченко, С. Теленик // Економіка, фінанси, право. – 2002. – № 12. – С. 6 – 10.
20. Коженювські Л. Управління безпекою / Л. Коженювські // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №1 (31). – С. 147–154.
21. Мороз О. В. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : монографія / О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А. А. Шиян. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 241 с.
22. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВІЦ, 1998. – 462 с.
23. Нікіфорова П. О. Сутність та значення фінансової безпеки страхової компанії / П. О. Нікіфорова, С. С. Куперівська // Фінанси України. – 2006. – №5. – С. 86–90.
24. Основи економічної безпеки: [підручник] / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, М. Черняков. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
25. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятия, личность) / под ред. Е. А. Олейникова.– М., 1997. – 288 с.
26. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.
27. Омелянович Л. О. Економічна безпека торговельного підприємства : Монографія / Л. О. Омелянович, Г. Є. Долматова. – Донецьк : До-нДУЕТ, 2005. – 195 с.
28. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) : Учеб.-практ. пособие / Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова / Е. А. Олейников (ред.) – М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
29. Соціальна політика та економічна безпека / Під заг. ред. Є. І. Крихтіна. – Донецьк : Каштан, 2004. – 335 с.
30. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
31. Уткин А. И. Мировой порядок XXI века. – М.: Алгоритм, 2001. – 478 с.
32. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: Монографія / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К.: НУПМБ, 2009. – 357 с.
33. Шкарлет С. М. Еволюція категорії «безпека» в науковому та економічному середовищі / С. М. Шкарлет // Формування ринкових відносин. – 2007. – № 6. – С. 7–12.
34. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
35. Шнипко О. С. Види і чинники безпеки ієрархічних економічних систем: теоретико-методологічний аспект / О. С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №5(59) – С. 78–85.
36. Щербина В. М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств та установ / В. М. Щербина // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №10 (64). – С. 220–225.
37. MacFarlane, S. Neil; Yuen FoongKhong (2006). S. Neil, MacFarlane; Yuen FoongKhong. eds. Human security and the UN: a critical history. United Nations intellectual history project (illustrated ed.). Indiana University Press. ISBN 9780253218391. Retrieved 23 September 2010.

REFERENCES

- Abalkin, L. I. "Ekonomicheskaja bezopasnost Rossii : ugrozy i ikh otrazhenie" [Russia's economic security: threats and their reflection]. *Voprosy ekonomiki*, no. 12 (1994): 4-13.
- Arief'ieva, O. V., and Kuzenko, T. B. *Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv* [Planning for economic security]. Kyiv: Vydavnytstvo I Europeiskoho universytetu, 2004.

- Baranovskiy, O. I. *Finansova bezpeka* [Financial security]. Kyiv: Feniks, 1999.
- Binko, I., and Shlemko, V. "Kak obespechit ekonomicheskuiu bezopasnost Ukrainy" [How to ensure the economic security of Ukraine]. *Vseukrainskie vedomosti*, no. 138 (810) (1997): 3-8.
- Bandurka, O. M., Dukhov, V. I.E., and Petrova, K. Ya. *Osnovy ekonomichnoi bezpeky* [Basic economic security]. Kharkiv: KhNUVS, 2003.
- Dal, V. *Tolkovyy slovar zhivogo velikoruskogo iazyka (sovremennoe napisanie slov)* [Explanatory Dictionary of Russian language (modern spelling)]. Moscow: Tsitadel, 1998.
- Datskiv, R. M. "Ekonomichna bezpeka u hlobalnomu vymiri" [Economic security in a global context]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 7 (37) (2004): 143-153.
- Donetsk: Kashtan, 2004.
- Horiacheva, K. S. "Finansova bezpeka pidpriemstva. Sutnist ta mistse v systemi ekonomichnoi bezpeky" [Financial security company. The essence and role in the system of economic security]. *Ekonomist*, no. 8 (2003): 65-67.
- Hetman, O. O., and Shapoval, V. M. *Ekonomichna diahnozyka* [Economic diagnostics]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2007.
- Kyrychenko, O. A., Denysenko, M. P., and Sidak, V. S. *Problemy upravlinnia ekonomichnoi bezpeky sub'ektiv hospodariuvannia* [Problems of economic security entities]. Kyiv: KROK, 2010.
- Kravchenko, S., and Telenyk, S. "Osnovni napriamky zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy" [Main areas to ensure the economic security of Ukraine]. *Ekonomika, finansy, pravo*, no. 12 (2002): 6-10.
- Kozhenyovskiy, L. "Upravlinnia bezpekoiu" [Security Management]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1 (31) (2004): 147-154.
- Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Guidelines on the assessment of the economic security of Ukraine]. Kyiv, 2003.
- Moroz, O. V., Karachyna, N. P., and Shyian, A. A. *Kontsepsiia ekonomichnoi bezpeky suchasnoho pidpriemstva* [The concept of economic security of a modern enterprise]. Vinnytsia: VNTU, 2011.
- Muntian, V. I. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [The economic security of Ukraine]. Kyiv: KVITs, 1998.
- Nikiforova, P. O., and Kuperivska, S. S. "Sutnist ta znachennia finansovoi bezpeky strakhovoi kompanii" [The essence and importance of financial security of the insurance company]. *Finansy Ukrainy*, no. 5 (2006): 86-90.
- Neil MacFarlane, S., and FoongKhong, Yu. "Human security and the UN: a critical history" *United Nations intellectual history project*, 2010.
- Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti (gosudarstvo, region, predpriatiia, lichnost)* [Fundamentals of Economic Security (state, region, enterprise, personality)]. Moscow, 1997.
- Ozhegov, S. I., and Shvedova, N. Yu. *Tolkovyy slovar russkogo iazyka* [Dictionary of Russian language]. Moscow: Azbukovnik, 1998.
- Omelianovych, L. O., and Dolmatova, H. I.E. *Ekonomichna bezpeka torhovelnoho pidpriemstva* [The economic security of commercial enterprise]. Donetsk: DonDUET, 2005.
- Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti (Gosudarstvo, region, predpriatie, lichnost)* [Fundamentals of Economic Security (state, region, enterprise, personality)]. Moscow: Intel-Sintez, 1997.
- Platon *Sobranie sochineniy* [Works]. Moscow, 1971.
- Sobranie sochineniy* [Works]. Moscow, 1971.
- Sotsialna polityka ta ekonomichna bezpeka* [Social policy and economic security]. Donetsk: Kashtan, 2004.
- Sukhorukov, A. I., and Ladiuk, O. D. *Finansova bezpeka derzhavy* [Financial security]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury, 2007.
- Shemaieva, L. H. *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva na osnovi upravlinnia stratezhichnoiu vzaiemodiieiu z sub'iektamy zovnishnyoho seredovyscha* [Ensuring economic security based on management 's strategic interaction with the subjects of the environment]. Kyiv: NUPMB, 2009.
- Shkarlet, S. M. "Evolutsiia katehorii "bezpeka" v naukovomu ta ekonomichnomu seredovyschi" [Evolution of the category of "security" in the academic and business environment]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn*, no. 6 (2007): 7-12.
- Shlemko, V. T., and Binko, I. F. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [The economic security of Ukraine: the nature and direction of software]. Kyiv: NISD, 1997.
- Shnypkov, O. S. "Vydy i chynnyky bezpeky iierarkhichnykh ekonomichnykh system: teoretyko-metodolohichnyi aspekt" [Types and factors of safety hierarchical economic systems: theoretical and methodological aspects]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 5 (59). – (2006): 78-85.
- Shcherbyna, V. M. "Informatsiine zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv ta ustanov" [Information support economic security companies and institutions]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 10 (64) (2006): 220-225.
- Utkin, A. I. *Mirovoy poriadok XXI veka* [XXI century world order]. Moscow: Algoritm, 2001.
- Voinarenko, M., and Yaremenko, O. "Upravlinnia ekonomichnoi bezpekoiu pidpriemstv na osnovi otsinky vidkhylen porohovykh pokaznykiv" [Managing economic security by assessing deviations of thresholds]. *Ekonomist*, no. 12 (2008): 60-63.
- Yermoshenko, M. M. *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy stratehiia zabezpechennia* [Financial security state: the national interest, the real threat strategy software]. Kyiv: KNTEU, 2001.
- Yevdokimov, F. I., Mizina, O. V., and Borodina, O. O. "Uzahalniuiucha otsinka finansovoi skladovoi rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva" [Generalizing estimation of the financial component of economic security]. *Naukovi pratsi DonNTU*, no. 47 (2002): 6-12.
- Yermoshenko, M. M. *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial security state: the national interest, the real threat strategy software]. Kyiv: KNTEU, 2001.
- Zhalilo, Ya. A. *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoi spilnoty* [National Security Strategy of Ukraine in the context of the experience of the international community]. Kyiv: Satsanha, 2001.
- Zhalilo, Ya. A. *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoi spilnoty* [National Security Strategy of Ukraine in the context of the experience of the international community]. Kyiv: Satsanha, 2001.
- Zhalilo, Ya. A. "Do formuvannia katehoriialnoho aparatu nauky pro ekonomichnu bezpeku" [By forming categorical apparatus of the science of economic security]. *Stratehichna panorama*, no. 3 (2004): 12-16.